

prof. dr hab. Tomasz Jurek
Zakład Historii i Organizacji Kultury Fizycznej
Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej
Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu

Gorzów Wlkp., 17.08.2018 r.

Recenzja
pracy doktorskiej mgr Jarosława Owsiańskiego
pt. *Polska piłka nożna w Wielkopolsce w latach 1907-1945.*
Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu.

Poddana recenzji praca doktorska mgr Jarosława Owsiańskiego wpisuje się w nurt opracowań regionalnych ukazujących rozwój poszczególnych dyscyplin sportu na danym obszarze. Autor podniósł w swojej pracy ważny problem rozwoju polskiej piłki nożnej w Wielkopolsce w latach 1907-1945. Tytuł w pełni został odzwierciedlony w treści rozprawy. Konsekwentnie przedstawiono w niej dzieje najpopularniejszej dyscypliny sportu w Wielkopolsce do 1945 r. wśród ludności polskiej tego regionu. W pracy zgodnie z intencją Autora nie znalazły się fakty dotyczące historii niemieckiego futbolu w tej części ziem polskich, II Rzeczypospolitej oraz podczas II wojny światowej. Można dyskutować, czy była to najwłaściwsza decyzja, bowiem piłka nożna rozwijała się w środowisku zarówno polskim, jak i niemieckim, często w powiązaniu ze sobą. Autor podjął jednak decyzję o ukazaniu rozwoju tej bardzo popularnej dyscypliny, tylko wśród Polaków. Zapewne przeważał pogląd o większości pod względem demograficznym ludności polskiej na omawianym terenie, w tym przypadku w Wielkopolsce.

Praca stanowi dwutomowe bardzo obszerne studium historyczne liczące ogółem 548 stron. Autor podzielił ją na dwie zasadnicze części: część opisową z indeksem biogramów i bibliografią, liczącą 358 stron oraz na część aneksową, równie obszerną, liczącą 190 stron. Taki podział należy przyjąć ze zrozumieniem, akceptując chronologiczno-problemową koncepcję pracy. Dzięki temu rozprawa jest przejrzysta i pozwala czytelnikowi zapoznać się z jej treścią. Autor ustanowił liczne aneksy, które interesująco podzielił na pięć głównych części, przynależnych poszczególnym rozdziałom. Ten ciekawy zabieg pozwala przyporządkować poszczególne materiały poszczególnym częściom pracy.

Pracę otwiera wstęp o charakterze metodologicznym, w którym znalazło się niezbędne wprowadzenie, ukazano stan badań oraz dokonano wnikliwej analizy piśmiennictwa z zakresu historii piłki nożnej w Wielkopolsce do 1945 r. Na tym tle Autor ukazał cel pracy oraz sformułował 10 pytań badawczych, korespondujących z celem i zasadnie dobranych.

Przedstawił i uzasadnił zakres rzeczowy pracy, jej ramy chronologiczne oraz granice terytorialne. Uzasadnił zastosowaną konstrukcję pracy oraz zasygnalizował najważniejsze problemy znajdujące się w poszczególnych rozdziałach. W części dotyczącej stanu badań zabrakło jednak charakterystyki materiałów źródłowych i stopnia ich wykorzystania w pracy. Wstęp zatem spełnia w ogólnym zarysie wymogi stawiane przed tą częścią opracowania.

Rozdział I *Zarys historii piłki nożnej w Wielkopolsce w latach 1907-1919* ukazuje genezę tej dyscypliny w omawianym regionie od jej początków do końca I wojny światowej. W poszczególnych podrozdziałach z dużą starannością przedstawiono poszczególne aspekty rozwoju. Dotyczą one trafnie zestawionych problemów w poszczególnych podrozdziałach: *Sytuacja polityczno-społeczna na terenie Wielkopolski do 1919 roku* (1), *Warunki rozwoju polskiego sportu na terenie zaboru pruskiego* (2), *Początki piłki nożnej wśród polskiej młodzieży w Poznaniu* (3), *Utworzenie pierwszych polskich klubów sportowych w Wielkopolsce* (4), *Założenie Związku Polskich Towarzystw Sportowych* (5), *Działalność Związku Polskich Towarzystw Sportowych w latach 1913-1915* (6), *Rywalizacja sportowa polskich i niemieckich klubów piłkarskich* (7), *Działalność patriotyczna i paramilitarna klubów sportowych w okresie I wojny światowej* (8), *Reaktywowanie działalności Związku Polskich Towarzystw Sportowych i odrodzenie się ruchu sportowego po Odzyskaniu Niepodległości* (9), *Powstanie Polskiego Związku Piłki Nożnej* (10), *Przekształcenie Związku Polskich Towarzystw Sportowych w Poznański Związek Okręgowy Piłki Nożnej* (11). Autor mógł połączyć dwa podrozdziały (5 i 6), bowiem dotyczą tej samej organizacji, a nazwa rozdziału 5 *Założenie ZPTS* nie jest do końca fortunną i podrozdział mógł przyjąć nazwę *Geneza i działalność ZPTS*.

Rozdział II *Rozwój piłki nożnej na terenie Wielkopolski w latach 1920-1927* dotyczy rozwoju piłki nożnej w tym regionie od odzyskania niepodległości do utworzenia rozgrywek centralnych w 1927 r. Rozdział obejmuje następujące zagadnienia: *Sytuacja polityczno-społeczna na terenie Wielkopolski po odzyskaniu niepodległości* (1), *Sport na terenie Wielkopolski po odzyskaniu niepodległości* (2), *Działalność Poznańskiego Związku Okręgowego Piłki Nożnej* (3), *Wielkopolskie kluby piłkarskie zrzeszone w Poznańskim Związku Okręgowym Piłki Nożnej w latach 1920-1927* (4), *Powstanie i działalność Polskiej Ligi Piłki Nożnej oraz Poznańskiej Ligi Okręgowej Piłki Nożnej w 1927 roku* (5), *Sukcesy klubów wielkopolskich w rozgrywkach centralnych* (6), *Inne ważne wydarzenia piłkarskie związane z Wielkopolską* (7).

W rozdziale III *Rozwój piłkarstwa wielkopolskiego w latach 1928-1939* ukazano zarys dziejów tej dyscypliny w drugim podokresie okresu międzywojennego. Poszczególne podrozdziały przedstawiają następujące problemy: *Sytuacja polityczno-społeczna na terenie Wielkopolski na tle kraju w latach 30-tych* (1), *Warunki rozwoju sportu po zamachu majowym*

(2), *Działalność poznańskiego Związku Okręgowego Piłki Nożnej w latach 1928-1939* (3), *Wielkopolskie kluby piłkarskie zrzeszone w Poznańskim Związku Okręgowym Piłki Nożnej w latach 1928-1939* (4), *Sukcesy klubów wielkopolskich w rozgrywkach centralnych* (5), *Inne ważne wydarzenia piłkarskie związane z Wielkopolską* (6).

Rozdział VI *Występy piłkarzy klubów wielkopolskich w reprezentacji Polski* przedstawia najwybitniejszych zawodników, którzy dostąpili zaszczytu gry w reprezentacji kraju do 1939 r. W poszczególnych podrozdziałach Autor ukazuje następujące zagadnienia: *Wielkopolscy piłkarze w meczach reprezentacji Polski w latach 1920-1939* (1), *Udział piłkarzy wielkopolskich w igrzyskach olimpijskich 1924 i 1936* (2), *Rola Wielkopolski w przygotowaniach i udziale polskich piłkarzy w finałach mistrzostw świata w 1938 roku* (3), *Poznańscy uczestnicy turniejów piłki nożnej w ramach igrzysk olimpijskich w latach 1924 i 1936 oraz finałów mistrzostw świata w 1938 roku* (4).

Ostatni rozdział V *Piłka nożna w Wielkopolsce (kraju Warty) w latach 1939-1945* przedstawia sportową działalność konspiracyjną w warunkach okupacji niemieckiej do początków 1945 r. Rozdział liczy 8 podrozdziałów, które obejmują następujące zagadnienia: *Sytuacja geopolityczna po wybuchu II wojny światowej* (1), *Sport na terenie Kraju Warty w latach 1939-1945* (2), *Działalność sportowa w obozach jenieckich* (3), *Konspiracyjne mistrzostwa Poznania w latach 1940-1943* (4), *Konspiracyjne mistrzostwa Kalisza w latach 1940-1941* (5), *Rozgrywki piłkarskie w Swarzędzu oraz okupacyjne mecze drużyny Lubonia w latach 1942-1944* (6), *Polacy w niemieckich rozgrywkach na terenie Poznania w latach 1940-1944* (7), *Turniej wielkanocny 1945 – dokończenie konspiracyjnych mistrzostw Poznania* (8). Autor ukazał w nim także działalność sportową w obozach jenieckich, w tym w Oflagu IIC Woldenberg (Dobiegiew), który znajdował się poza granicami Kraju Warty, aczkolwiek przebywali w nim zawodnicy poznańskiego klubu „Warta”. Podobna uwaga dotyczy wzmianki o rozgrywkach piłkarskich Oflagu IIB Arnswalde (Choszczno) i Oflagu IID Gross-Born (Kłomino).

Część opisową pracy wieńczy zakończenie o profilu podsumowującym i oceniającym. Autor ukazał w nim najważniejsze procesy i fakty jakie występowały w rozwoju piłki nożnej w Wielkopolsce. Podsumował najważniejsze osiągnięcia organizacyjne, sportowe i społeczne w dziejach tej dyscypliny na omawianym obszarze.

W tekście licznie występują przypisy, głównie źródłowe, ale także rzeczowe. Zostały prawidłowo skonstruowane i nie budzą zastrzeżeń. Na podkreślenie zasługują przypisy w formie biogramów ukazanych w pracy ważnych postaci wielkopolskiej piłki nożnej. Doceniając trud autora należy jednak zauważyć, że przypisy biograficzne nie posiadają noty źródłowej, stąd pochodzą materiały wykorzystane w biogramie. Trzeba jednak zaznaczyć, że

Autor sprawnie posłużył się przypisami w imponującej ogólnej liczbie 1244 odnośników. Aby ułatwić czytelnikowi dostęp do poszczególnych biogramów, licznie zastosowanych w przypisach w pracy po zakończeniu umieszczono indeks biogramów.

Ogólnie pozytywny obraz przypisów w pewnym stopniu pomniejszają zawarte w nich usterki. Autor nie podaje w nich akt z Archiwum Akt Nowych, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Centralnego Archiwum Wojskowego, Archiwum Archidiecezjalnego oraz Archiwum Państwowego w Kaliszu, aczkolwiek w bibliografii powyższe archiwa zostały wymienione. To zapewne przypadek w ogromie wykonanej pracy nad źródłami. Być może Autor wykorzystał materiały z wymienionych archiwów, lecz nie zaznaczył tego i nie udokumentował w odpowiednim przypisie. Podając w przypisach Archiwum Państwowe w Poznaniu Autor wymienia tylko nazwę dokumentu bez nazwy zespołu i numeru akt (przypis 95, s. 203), a także podaje nazwę *jednostka aktowa* bez nazwy zespołu akt (przypis 106, s. 205). Zaznaczono także prace pod redakcją jako prace współautorskie, wymieniając zamiast redaktora tomu wszystkich autorów poszczególnych części. Można także było zastosować skrócone zapisy przywoływanych źródeł i opracowań. Tymczasem Autor w całej pracy stosuje pełne zapisy wykorzystanych materiałów, co zbędnie poszerza pracę, a także spowalnia i utrudnia analizę tekstu.

Ważną część pracy stanowi bibliografia, której Autor przywołał wykorzystane w dysertacji materiały źródłowe oraz opracowania. W części dotyczącej źródeł zostały podane poszczególne archiwa oraz składnice akt stowarzyszeń oraz materiały archiwalne w rękach prywatnych. O ile można zaniechać ukazania poszczególnych zespołów akt w składnicach klubów sportowych oraz rozproszone materiały w zbiorach prywatnych, o tyle Autor powinien przedstawić wykorzystane zespoły akt Archiwum Akt Nowych, Centralnego Archiwum Wojskowego i Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie, Archiwum Archidiecezjalnego i Archiwum Państwowego w Poznaniu oraz Archiwum Państwowego w Kaliszu. Nie można posłużyć się tylko nazwą archiwum, lecz wskazać konkretne zespoły akt, które zostały przebadane i wykorzystane w dysertacji. Na podkreślenie w zestawieniu źródeł zasługuje imponująca liczba aż 58 czasopism z lat 1902-1967. W opracowaniach Autor podaje dwie prace pod redakcją B. Woltmanna jako prace wieloautorskie, tymczasem były to jednak opracowania zbiorowe pod redakcją naukową, co należało uwzględnić w przypisach oraz bibliografii. Podobny zabieg został zastosowany w przypisach. W zestawieniu opracowań brakuje biografii generała Kazimierza Głabisza autorstwa Grzegorza Wieczorka. Po opracowaniach Autor podaje prace magisterskie, aczkolwiek ta część występuje zwykle na końcu piśmiennictwa pod pozycją maszynopisy lub prace niepublikowane.

Jak wspomniano wcześniej pracę zamykają bardzo obszerne aneksy podzielone według rozdziałów. Znalazły się w nich bardzo interesujące materiały, ukazujące poszczególne etapy rozwoju piłki nożnej od 1913 r. do 1945 r. Zawierają wiele szczegółowych informacji wzbogacających treść rozprawy. Autor mógł niektóre wykazy zamieścić w tekście, lecz nie można z tego tytułu czynić zarzutu, bowiem ich położenie w załącznikach nie budzi zastrzeżeń i zależy od autonomicznej decyzji twórcy pracy. Warto nadmienić, że Autor w aneksach równie skrupulatnie posłużył się przypisami, dokumentując zamieszczone dane bardzo licznymi przypisami, których liczba wynosi 845 i świadczy o benedyktyńskiej pracy wykonanej przez twórcę pracy.

Zasygnalizowane uwagi mają w znaczącej części charakter dyskusyjny i wynikają z obowiązku recenzenta. Przytoczone usterki nie mają charakteru zasadniczego i są bardzo łatwe do usunięcia. Rozprawa doktorska mgr J. Owsiańskiego stanowi opracowanie pionierskie o charakterze oryginalnym i twórczym. Po stosownych poprawkach i uzupełnieniach oraz po opracowaniu redakcyjnym powinna zostać wydana w formie monografii. W pełni na to zasługuje. Oceniając ogólnie przedstawioną rozprawę pragnę podkreślić bardzo rozległą bazę źródłową, wykorzystaną poprawnie pod względem warsztatowym. Wnosi ona istotne nowe treści do historii kultury fizycznej w Polsce, stanowiąc cenny wkład w poznanie dziejów tej dziedziny. W całości praca sprawia pozytywne wrażenie i została przygotowana prawidłowo pod względem rzeczowym i metodologicznym. Zdecydowanie poszerza też wiedzę o nowe ustalenia i wydobywa z mroku przeszłości mało znane lub zapomniane fakty. Spełnia zatem podstawowe kryteria opracowania naukowego. Należy przyznać, że autor podjął się zadania trudnego, godnego sprawnego warsztatu badawczego, a także systematyczności. W konkluzji można stwierdzić, że tym wymogom Autor sprostał, wykazując się stosownymi kompetencjami.

Po analizie pracy można stwierdzić, że powstała ona w wyniku wieloletniej pasji Autora, związanej z rozwojem historycznym piłki nożnej w Polsce, szczególnie w Wielkopolsce. Pozytywnie świadczy o tym dotychczasowy dorobek mgr Jarosława Owsiańskiego, udokumentowany w przedłożonej do recenzji pracy doktorskiej. To z pewnością okoliczność sprzyjająca wydaniu pozytywnej opinii o ocenianej rozprawie.

Pragnę sformułować wniosek o nadaniu mgr Jarosławowi stopnia doktora nauk o kulturze fizycznej. Zarówno recenzowana praca doktorska oraz bogaty dorobek doktorantom szczególnie w zakresie historiografii piłki nożnej w pełni zasługuje, aby mgr J. Owsiański uzyskał stopień doktora.

Na podstawie całościowej oceny analizowanej rozprawy doktorskiej stwierdzam, że odpowiada ona kryteriom stawianym tego typu opracowaniom i zgodnie z obowiązującym prawem wnioskuję do Pana Dziekana oraz Wysokiej Rady Wydziału Wychowania Fizycznego Sportu i Rehabilitacji Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu o dopuszczenie mgr Jarosława Owsiańskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. dr hab. Tomasz Jurek

